

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

המדרשה
מרכז חינוכי להתחדשות החיים היהודיים בישראל באורנים

הרהורים לקראת שנת הלימודים הבאה:

איך נשים צריכות ללמוד תלמוד

אסתר פישר, מירב, מנחת 'יוצרות ניגון'

בדברים הבאים אני מבקשת לתאר את הביוגרפיה האוריינית שלי ולנתח את שלביה באמצעות שאלות הנשאלות בתיאוריה הפמיניסטית אותה אני לומדת כעת. הביקורת הפמיניסטית עמדה על השלבים השונים של המושג 'תבונה': החל מהניסיון של נשים להוכיח את יכולותיהן בתחומים הרציונליים בניגוד לסטריאוטיפ עליהן, דרך מספר שלבים, וכלה בשאלות נוקבות לגבי עצם ההגדרה של מהי 'תבונה' ומהו 'ידע'.

במידה רבה, חוויותיי בתחום הלימודי משקפים את השלבים הנ"ל. תחום הדעת אותו בחרתי ללמוד ולהתמקצע בו (לפני כ-20 שנה) הוא תלמוד. מכיוון שגדלתי וחונכתי במסגרות חינוך אורתודוכסיות, בחירה זו הייתה חריגה ואף נחשבה 'אסורה'. האמירה שהייתה מוקבלת (ואף מגובה בכתבי ההלכה) הייתה שלימוד התלמוד אינו מתאים לבנות (ואף אסור בשל כך) מכיוון שהוא מבוסס על חשיבה רציונלית, וזו איננה דרך חשיבתן של נשים. זה תואם לשלב הראשון של הביקורת הפמיניסטית שהצביעה על הדרתן של נשים ממוקדי כוח וידע על ידי הטענה שאין להן את היכולות הנדרשות לכך. הפתרון, אם כן, היה 'לתקן את העוול' ולהוכיח את יכולתי הרציונלית בלמידה כזו. יש לציין שפעולה זו לא הייתה פשוטה כלל, מכיוון שכתוצאה מההדרה רבת השנים של נשים מעולם התלמוד, לא היו מסגרות למידה מתאימים לנשים וכמובן גם לא גיבוי ותמיכה חברתיים למעשה זה, אלא בעיקר ספקנות וביקורת. הבחירה שלי בתחום הדעת הזה הונעה על ידי ביקורת על הסטריאוטיפ שאישה אינה רציונלית, בהתאמה לשלב השני של הביקורת הפמיניסטית על תפיסת התבונה. את לימודי התלמוד שלי למדתי במחלקה לתלמוד באוניברסיטה העברית, עם ניסיונות שלי לשאוב השראה מעולם הלמדנות הישיבתי – שניהם נציגים מובהקים של לימוד תלמוד עם דגש ראציונליסטי (על אף השוני הגדול ביניהם בתחומים אחרים...). המטרה הייתה מבחינתי, 'ליישר קו' עם שיטות לימוד אלו. מעולם לא פקפקתי בהם וביאמיתותם'.

בשלב מאוחר יותר של חיי (אחרי תואר שני בתלמוד ומספר ילדים...), הגעתי לבית מדרש מעורב לדתיים וחילוניים שקם במדרשה באורנים, שם נחשפתי לראשונה ללימוד מסוג אחר, השם דגש על הניסיון לראות את הנלמד מתוך זווית אישית וחיבור לחוויות האישיות והחברתיות העכשוויות. במסגרת זו למדו באותו זמן אף מספר רבנים שהתקשו מאד לתת לגיטימציה ותוקף לסגנון לימודי זה. כמובן שתגובותיהם השפיעו גם על עמדותיי על אף שעם הזמן מצאתי עצמי נמשכת ללימוד חדש זה. לימים, יחד עם עוד שותפות, הקמנו בית מדרש משותף לנשים דתיות וחילוניות בו לומדים, בין השאר תלמוד. אני מנחה ומלמדת בבית מדרש זה מזה 8 שנים. מבלי שהיינו מודעות לשיח המתרחש בעולם האפיסטמולוגי הפמיניסטי, מצאנו עצמנו שואלות וקוראות תגר על דרך הלמידה המסורתית של התלמוד הקובע שהגישה הרציונליסטית היא היחידה הרלוונטית בהבנתה. מצאנו שלא אחת, תובנות חדשות מתאפשרות בסוגיה תלמודית כאשר ניגשים אליה ממקום אחר, שאינו בהכרח 'תבוני'. עסקנו רבות (ואנחנו עדיין עוסקות) בניסיון להגדיר את דרך הלמוד האלטרנטיבי הזה: מהם מאפייניו? האם ניתן ללמד ולהנחיל אותו

ניגוני נשים

ע"ש אסתר סטולמן

בית-מדרש לנשים דתיות וחילוניות
במדרשה באורנים

לאחרים? האם הוא אכן מאפיין לימוד של נשים דווקא¹? הבנו היטב, שההדרה של נשים מתחום דעת זה בטענה שאין להן את הכישורים הנדרשים הביאה לשתי תוצאות ברורות:

1. מוקד הכוח והסמכות נשאר בידי הגברים (בשל בלעדיותם בטקסטים הקנוניים המשפטיים הקובעים לבסוף את ההלכה).

2. נוצרה חפיפה מוחלטת בין היצירה הספרותית ושמה תלמוד לבין הגישה הרציונליסטית כאמצעי למידתה.

בלמידה שלנו אנו מערערות על שתי התוצאות הנ"ל ויש בכך התאמה עם השלבים הרדיקליים יותר של הביקורת האפיסטמולוגית הפמיניסטית.

אני מוצאת עצמי מתלבטת, לא אחת, בנוגע למגמה זו, שכן וויתור על ההגדרות המסורתיות והקלאסיות של 'ידע' הוא גם איבוד של מוקד הכוח והסמכות. מכיוון שבכניסתן של נשים לעולם התלמוד יש 'ניכוס' של הידע – האם לא נכון יותר שימשיכו את שיטת הלימוד המקובלת (הן בעולם הישיבתי המסורתי והן בעולם האקדמי) ובכך יתרמו את חלקן הייחודי ויחוללו שינויים נדרשים בעולם ההלכה? שאלה זו אינה רק טקטית עבורי, אלא היא גם מהותית: ההתייחסות לתלמוד כיצירה שמבוססת על חשיבה רציונליסטית והגדרות ברורות של 'מהו ידע' (על ידי כללי שיח מאד נוקשים וברורים במשא ומתן התלמודי) נראית לי נכונה, ואיננה רק תוצאה של הגדרה אפיסטמולוגית גברית שמטרתה בלעדיות במוקדי כוח.

לאור הלבטים הנ"ל, מכיוון שאני עוסקת גם בהוראת תלמוד לנשים צעירות אורתודוקסיות (במדרשה לבנות), שהן ברובן בתחילת דרכן בניכוס ידע זה – אני מוצאת את עצמי מצד אחד מנסה לחשוף אותן לדרכי למידה שונות של הטקסט התלמודי וגילוי אפשרויות 'ידיעה' שונות ומגוונות, אך עם זאת לא מוותרת על הצורך להנחיל להן את הקריאה התבונית המסורתית, על מנת שיוכלו להשתלב בשיח ההגמוני הרווח בהמשך דרכן.

לעומת זאת, במסגרת 'יוצרות ניגון', אותה אנחה בשנה הבאה, אני שואפת להעמיק ולחדד את אותה ישיטת לימוד אחרת (נשית?) בה אנו מתנסות כבר מספר שנים. מתוך הבנה שלכל דגש לימודי ישנן מעלות ואף חסרונות, אני ממשיכה 'לאחוז בחבלי' בכל קצותיו ובכך דבקה בדברי חז"ל שראו 'שבעים פנים לתורה'....

¹ בענין זה התפרסם לפני מספר שנים מאמר מענין של הרב שג"ר ז"ל הנקרא 'רואים את הקולות: למדנות ישיבתית ו'קול נשי' בלימוד תורה. (בתוך: שני מאורות: השיוויון במשפחה ממבט יהודי חדש' בהותאת מכון בינה לעיתים). למאמר זה נכתבו כבר מספר תגובות ביניהן לאחרונה מאמר של אסתי בראל: על פטריארכיה וקולות נשיים מבט ביקורתי על לימוד תורה לנשים בתפיסת הרב שג"ר (אקדמות כ"ב, בית מורשה).